
PERSOONLIKHEIDSONTWIKKELING.

Skerp begripsvorming i.v.m. die term „persoonlikheid” is ’n moeilike taak omdat dié term, en aanverwante terme, in beide die spreektaal en die vakliteratuur in velerlei betekenis gebruik word. G. W. Allport (1937) het al 23 jaar gelede 49 omskrywings van persoonlikheid uit verskillende bronne versamel — en ’n vyftigste bygevoeg! Vanselfsprekend word die definisie wat die betrokke ondersoeker gee, bepaal deur sy teoretiese voorkeur, wat weer voortvloei uit sy lewens- en wêreldbeskouing. Ek wil my aansluit by die beskouings van, o.a., Kuypers (1953) en Waterink (1941 a en b).

Die psigiese lewe van die mens omsluit ’n „zeer groote variatie van voorstellingen, indrukken, driften, affecten, gevoelens, herinneringen” (Waterink, 1941 b, p. 35) wat almal die mens kan aanspoor tot handeling na buite. Hierdie psigiese inhoudes het elk ’n eie aard en is dikwels selfs die teenoorgestelde van mekaar. As die lewensuitinge voortvloei uit die ongerigte, ongeorganiseerde, onbeheersde psigiese inhoudes, is daar geen kontantheid en kon-

sekwentheid in die openbaring na buite nie. ’n Dergelike toestand bestaan by die kind wat bv. een oomblik erg realisties en konkreet mag wees en die volgende oomblik in ’n fantasiewêreld mag verkeer, of een oomblik hartroerend droewig mag wees en die volgende oomblik juigend vrolik. Ook by die psigies-versteurde mens kom dergelike nie-konstante en inkonsekvente lewensuitinge voor, gebore uit onsamehangende psigiese inhoudes. Dit mag bv. gebeur dat so iemand een oomblik beweert dat hy fantastiese eiendomme besit, en tog net daarna bedel om ’n stopsceljie tabak.

Hierteenoor is dit kenmerkend van die volwaardige persoon dat sy psigiese uitinge gerig en georganiseer is. Hy vertoon hom met konsekwentheid en met ’n sigselfgelykblywende houding teenoor ander persone en teenoor sake. Die lewensuitinge word nie op ’n verwarde wyse bepaal deur heterogene gedagtes, gevoelens, herinneringe, ens. nie. Hulle is beheers, en wel volgens redelike, sedelike en religieuse beginsels. ’n Hipotetiese konstruksie word gewoonlik

hierby genoem, nl. die ek, as die sentrale punt vanwaar die rigting, organisasie en beheersing uitgaan. Die ek is die eintlike innerlike subjek van al die psigiese belewinge en die draer van die redelike, sedelike en religieuse natuur van die mens.

Kuypers (1953, p. 261) noem so 'n mens, as georganiseerde geheel, persoonlikheid. Waterink (1941a, pp. 232-5) praat in dié verband van „persoon”. Hy wys dan op die letterlike betekenis van die woord „persoonlikheid”, dat dit inhou dat daar iemand is met die vorm, voorkomste, hoedanigheid van 'n persoon. Onder „persoonlikheid” verstaan hy die eenheid van lewensorganisasie in die individuele mens, waarin die persoon van die mens tot uitdrukking kom. (Hiervolgens is 'n persoon voorwaarde vir 'n persoonlikheid en daarom behoort lg. term tot die mens beperk te word. Om van die persoonlikheid van 'n dier te praat, werk nie slegs verwarring in die hand nie, maar hou ook 'n teenstrydigheid in.)

Volgens die voorgaande siening is persoonlikheid die eindresultaat van 'n ontwikkelingsproses. By die kind is daar slegs die potensialiteit om tot persoonlikheid te ontwikkel. Dié ontwikkelingsproses mag egter ook slegs gedeeltelik plaasvind, sodat daar kinderlike of infantiele kenmerke by die volwasse oorbly. Dan het ons te doen met sg. neurotiese neigings. Verder mag, nadat die ontwikkelingsproses reeds afgeloop het, aftakeling intree, sodat die persoon teruggaan, regresseer na 'n ongeorganiseerde toestand. Dan het ons te doen met sielsieke of psigotiese

neigings. Die laaste moontlikheid is dat die ontwikkelingsproses nooit werklik begin nie, soos by die swaksinnige, of dat dit reeds op 'n vroeë stadium doodloop, soos by kindersielsiektetoestande.

Hoewel dit geen volledige oorsig sal wees nie, wil ek kortliks aandag gee (1) aan wat aanwesig is aan die begin van die ontwikkelingsproses, (2) aan interpersoonlike omgewingsinvloede op die ontwikkelingsproses, en (3) aan 'n vertikale siening op die ontwikkelingsproses, teenoor die horisontale siening by die eerste twee punte van bespreking.

(1) **Wat aanwesig is aan die begin van die ontwikkelingsproses.**

Hier het ons te doen met wat erflik bepaal is. Die erfmasse van die individuele persoon word eens en vir altyd bepaal die oomblik van bevrugting, wanneer die manlike geslagsel die vroulike geslagsel binnedring. Vanaf daardie oomblik is die biologiese geaardheid van die persoon bepaal, bv. of die persoon manlik of vroulik sal wees, watter tipe liggaamsbou hy of sy sal hê, die kleur van sy of haar hare en oë, of hy of sy geneig sal wees tot sekere siektes of nie, ens. Al hierdie dinge het tot 'n meerdere of mindere mate 'n bepalende invloed op die latere ontwikkelingsgang.

Daar is egter ook aspekte van die psigiese sfeer waarby oorerwing 'n belangrike rol speel. Oor geen ander enkele vraagstuk in die sielkunde was daar hewiger polemiek as oor die relatiewe rol van oorerwing en omgewing in die bepaling van die intellektuele vermoë van die mens nie. Die gangbare mening is vandag dat dit nie 'n geval is van die een of die ander nie, maar van

beide; dat groter verskille in intelligensie veroorsaak kan word deur verskille in oorerwing as deur verskille in omgewing; en dat oorerwing die perke stel aan wat die persoon met die hulpmiddele van sy omgewing verstandelik kan bereik.

'n Ander belangrike gegewe aan die begin van die ontwikkelingsproses is die temperament. Die lewensuitinge van die individuele persoonlikheid vertoon 'n eie aard, 'n eie kleur, 'n tipiese patroon, en hierna word verwys as die karakter van die persoonlikheid. Nou is sekere van hierdie kenmerke weer gefundeer in die biologiese, in die konstitusionele samestelling van die persoon. Daar is bv. 'n noue samehang tussen liggaamsbou en lewensuitinge, tussen endokrine klierwerking en lewensuitinge, ens. Hier het ons dan te doen met kenmerke soos die sterkte en snelheid waarmee die persoon gewoonlik reageer, eienaardighede in die fluktuasie en intensiteit van gemoedstoestande, vatbaarheid vir emosionele opwekking, en dergelike. Die term **temperament** slaan op hierdie aspekte van die karakter van die persoonlikheid wat konstitusioneel veranker is, wat feitlik onverander bly dwarsdeur die persoon se lewe en wat grotendeels erflik in oorsprong is.

'n Hoogsbelangrike aspek van die gereformeerd-christelike mensbeskouing, wat ook genoem moet word i.v.m. wat aanwesig is aan die begin van die proses van persoonlikheidsontwikkeling, is die geloofstuk van **erfsonde**. Daarom trent glo ons, in die woorde van die Nederlandse Geloofsbelydenis, Art. XV:

„Dit is 'n verdorwenheid van die hele natuur en 'n oorgeërfde gebrek waarmee die klein kinders selfs in die moederskoot besmet is en wat in die mens allerhande sondes voortbring, omdat dit in hom soos 'n wortel is'. Dié Artikel sluit af deur te stel dat ons die dwaling van die Pelagiane verwerp, wat sê dat hierdie sonde uit niks anders as navolging ontstaan nie. Die aanvaarding of nie-aanvaarding van hierdie siening, dat reeds voordat enige persoonlikheidsontwikkeling begin het die mens geneig is tot afwyking, is bepalend vir die hele mensbeskouing. Dit het nie slegs teologiese implikasies nie. Dit het ook rigtinggewende betekenis vir die denke van die sielkundige wat te doen kry met die mens se neigings tot psigiese afwykings.

Terloops wil ek die aandag daarop vestig, hoewel sy verklaringswyse Godloërend was, ook Freud uit sy ervaring met pasiënte die feit moes konkludeer dat die mens in die diepste van sy aard sleg en tot niks goeds geneig is nie. Volgens hom is dit by die mens ingebore om te soek na die genot wat verkry word deur bevrediging van asosiale amorele, selfsugtige biologiese behoeftes.

(2) **Interpersoonlike omgewingsinvloede op die ontwikkelingsproses.**

Omgewingsinvloede werk op die ontwikkeling van die persoonlikheid in deur die potensialiteite en neigings wat vanweë oorerwing aanwesig is, te verwesenlik of te onderdruk. In sommige opsigte het die persoon feitlik geen beheer oor die rigting waarin sy omge-

wing hom stuur nie. In ander opsigte werk omgewingsinvloede saam om die ontwikkelende kind te lei in sy self-verwesenliking en om hom geleidelik gereed te maak vir aanvaarding van volle verantwoordelikheid vir homself. Die omgewingsinvloede is velerlei, maar ek beperk my tot die invloede van mens op mens, en meer bepaald van die ouer op die kind.

Die interpersoonlike invloede mag ten goede of ten kwade, gunstig of ongunstig wees. As kliniese sielkundige is ek maar te geneig om te let op die ongunstige. Tog wil ek u eers 'n voorbeeld noem van goeie invloed, 'n Bybelse voorbeeld. Paulus het aan Timotheus geskryf: „Ek dank God . . . as ek my herinner die ongeveinsde geloof wat in jou is, wat eers gewoon het in jou grootmoeder Loïs en in jou moeder Eunice” (II Tim. 1:3,5). Soos wyle ds. G. B. S. Pasch (1960) in sy laaste preek dié saak uiteengesit het, die geloof word nie oorgeërf nie, dit is 'n gawe van God; maar God het deur die geloof, gebed, geloofsopenbaring en gelowige opvoeding van die grootmoeder en die moeder ook aan Timotheus die geloof geskenk. Die geloof van die kind het iets te make met die gelowige gesin waarin hy opgroei.

Die meeste ouers is daarvan bewus dat hulle tot taak het om sosiale, etiese en religieuse dinge by hulle kinders tuis te bring. Veel minder is hulle egter bewus van die feit dat hulle ook voortdurend met hulle emosionele houdinge en uitinge hul kind ingrypend beïnvloed in sy of haar proses van persoonlikheidsontwikkeling. Deur vir die

kind 'n omgewing te skep wat gekenmerk word deur emosionele warmte, aanvaarding, waardering, beskerming en vastigheid, kan hulle by hom of haar 'n gevoel van veiligheid, van sekuriteit wek wat 'n voorvereiste is vir normale en gesonde ontwikkeling.

'n Mens moet onthou dat die klein in werklikheid baie hulpeloos en magteloos staan in die wêreld van groot, oorweldigende en vreemde dinge. Alles is aanvanklik onbekend. As die kind nie 'n optimale mate van liefdevolheid ondervind in die onmiddellike omgewing wat sy ouers vir hom skep nie, kry hy die instelling dat die hele wêreld gevaarlik en vyandig is. Dan wek die onbekende angs en kan die kind nie die onbekende onbesorgd tegemoet gaan en tot bekende maak nie. Boonop interpreteer die kind die liefdeloosheid as aanduiding dat daar met homself iets verkeerd moet wees. Hy sien sy ouers as so min of meer alwys en as hulle hom soos 'n slegte ding behandel, nou ja, dan is hy seker maar sleg. Dergelike twyfel oor sy eie waarde en bekwaamhede laat hom nog hulpeloser, nog angstiger voel.

As hy so alleen staan, moet hy ter wille van selfbehoud maniere vind om homself te beskerm en te verdedig. Een manier is om te veg, om 'n vyandige houding in te neem. Maar wat nou as hy teenoor sy onmiddellike omgewing vyandig gaan staan? Hy kan nie waag om homself vyandig te betoon teenoor sy ouers nie. Daarvoor is hy te afhanklik van hulle versorging. Toon hy dergelike gevoelens, dan verloor hy selfs die hoop op liefde. En dan is die kind

in nog groter moeilikheid — selfs sy eie verdediging hou vir hom bedreiging in. Op dié wyse kan die kind in 'n boosaardige kringloop beland waar angs tot meer angs voer.

Gewoonlik is die angs op die lange duur nie oorweldigend nie, maar die kind se verdedigings teen sy eie angs en teen die angsveroor sakende omstandighede mag aan sy persoonlikheid 'n bepaalde karakter gee. Gestel bv. dat hy sterk vyandige gevoelens het. Dié mag hy verwerk deur onderworpe en inskiklik te wees in 'n poging om nie by andere vyandige reaksies op te wek nie. Hy stel homself op die agtergrond en reken homself die minste. Hy rasionaliseer uiteindelik selfs sy verdedigings en sien homself in die lig van ideale sagaardigheid en naasteliefde. Óf hy mag op 'n strategiese wyse teen andere in beweeg en 'n sterk mededingende persoon word, miskien op die sportveld, miskien in die besigheids-wêreld, maar ook in ander opsigte. Óf hy mag homself tot 'n mate onttrek aan andere en ontwikkel in 'n koel, afsydige, miskien hooghartige mens. Allerlei moontlikhede bestaan.

Om u 'n indruk te gee van hoe magtig hierdie faktor van liefdevolheid of liefdeloosheid in die ontwikkeling van die kind is, wil ek u 'n uiterste voorbeeld beskryf, nl. van 'n sielsieke kind wie se toestand verklaar kon word uit 'n feitlik algehele gebrek aan liefdevolle versorging deur sy ouers. In hierdie geval was die angs oorweldigend en het die proses van persoonlikheidsontwikkeling al vroeg doodgedoop. Die kind se ervaringe met mense was so

pynlik dat hy hom so goed as heeltemal aan menslike omgang onttrek het. Weliswaar, kom hierdie gevalle relatief selde voor, maar as liefdelose behandeling 'n dergelik ingrypende uitwerking kan hê, kan verwag word dat dit ook minder ernstige resultate mag veroorsaak. (Ek ontleen die voorbeeld aan Hadley, 1959, pp. 3 en 209-210).

'n Egpaar wat albei mense met besondere intellektuele begaafdheid was en albei professionele persone was, het 'n seun en 'n dogter gehad aan wie hulle nooit veel aandag gegee of liefde betoon het nie. Tot sy vierde jaar was die seuntjie 'n normale kind wat verskillende bekwaamhede aan die dag gelê het wat daarop gedui het dat hy uitstekende verstandelike potensialiteite gehad het. Die ouers het die kinders egter skaars geken. Die seuntjie het geen liefde geken as maar net dié van sy suster wat vyf jaar ouer as hy was nie. Die kinders is grootgemaak deur 'n reeks huishoudsters wat mekaar so snel opgevolg het dat die kinders geen persoonlike bande met hulle kon ontwikkel nie. Toe die dogter nege jaar oud was, het sy treffende skoolwerk begin lewer. Toe, vir die eerste maal, het die ouers aan haar begin aandag skenk. Hulle was besonder ingenome met haar prestasies en het haar, as beloning, met hulle saam geneem op 'n vier weke lange reis. Tevore het hulle altyd alleen gaan vakansie hou en die kinders tuis gelaat. Die aand toe hulle van die vakansie tuisgekom het, was die seuntjie so opgewonde toe hy wakker word, dat hy naar geword en opgegooi het. Sy ouers en

suster het hom sleggesê hieroor. Die volgende oggend het hulle hom gekry waar hy voor sy slaapkamervenster gesit en die ruimte ingestaar het. Van daardie oggend af het hy feitlik voortdurend in sy eie droomwêreld gelewe. Met die verloop van jare het hy al minder en minder gepraat, sodat hy hom op twaalfjarige ouderdom feitlik nooit meer op 'n verstaanbare wyse uitgedruk het nie. Al wanneer hy gepraat het, was nou en dan om sy liggaamlike behoeftes bekend te maak. Hy het die gewoonte gehad om rond te hardloop en sy arms te swaai soos 'n voël wat wil wegvlieg.

Ek kon voortgaan om u ander gevalle te beskryf waar ernstige psigiese afwykings, minstens tot 'n groot mate, die gevolg was van die kilheid van die ouers se gevoelens en optrede teenoor hulle kinders. Soms is die gevolge al vroeg duidelik. Soms bly dit tot later uit, sodat 'n mate van persoonlikheidsorganisasie en -integrasie plaasvind; maar dit is onvas, sodat die angstige lewenshouding en voortdurende neerlae veroorsaak dat die verdedigings uiteindelik swig. Soms word die abnormale verdedigings dermate in die persoonlikheidsstruktuur ingebou dat ons die sg. karakterafwykingstoestande kry. Weliswaar kan ons hier nie altyd die blaam ten volle op die omgewing plaas nie, maar dat dit deel van die oorsaak is, ly geen twyfel nie.

Die vraag is nou hoe ons hierdie interpersoonlike omgewingsinvloede in die lig van ons Christelike lewensbeskouing moet sien. Kinderverwaarloosings, ook in die subtiele vorms van

liefdeloosheid, is, religieus gesien, sonde wat elke ouer by hom- of haarself moet bestry. As die ouer dit nie doen nie, kan andere nie maar hulle skouers ophaal nie. In hul amp as gelowiges moet hulle dié sonde ook bestry. Elkeen van ons is sy broeder se hoeder, en ons naasteliefde moet ook 'n voorkomende aspek hê. Enersyds, moet die afwykende ouer in Christelike liefde en verantwoordelikheid gehelp en gelei word om die gevolge van sy of haar optrede in te sien en reg te stel. Soms is professionele hulp nodig, en die Christelike sielkundige of psigiater het verseker 'n grootse taak. Baie meer dikwels kan blote opregte naasteliefde egter veel vermag. Ook die kind wat onder liefdeloosheid ly, moet gehelp word. Menige volwassene het sy of haar lewensgeluk te danke aan ouer medemens wat belang gestel het en liefde betoon het waar dit tuis afwesig was. Elkeen van ons moet voortdurend daarop ingestel wees om om te sien na die geluk van die kind. My naaste se kind is óók my naaste wat ek moet liefhê soos myself.

(3) 'n Vertikale siening op die ontwikkelingsproses.

Die Sielkunde ondersoek die mens in verhouding tot en in afhanklikheid van sy omgewing, veral sy medemens. Daar is 'n wesenlike gevaar dat hierdie aspek van die mens verabsoluteer mag word en dat persoonlikheidsontwikkeling slegs gesien mag word in 'n kousale verband tot die wêreld. Inderdaad is die algemeen gangbare mensbeskouing in die Sielkunde dan ook net op die horisontale ingestel. Gewoon-

lik word die mens slegs gesien as produk van oorerwing en omgewing. Die Christen-sielkundige voel egter 'n behoefte aan 'n vertikale siening wat daarbo uitstyg. Hoe staan dit met die mens se verhouding tot en afhanklikheid van God? Dit is 'n vraag oor die bo-tydelike dinge en, omdat vakwetenskaplike probleemstelling slegs oor die tydelike bestaan kan gaan, val die beantwoording daarvan buite die terrein van die Sielkunde. Die sielkundige moet op dié probleem lig soek by die teologiese mensbeskouing. Hy kan sy eie mensbeskouing nie in afsondering uitwerk nie, maar moet toelaat dat daar bevrug-tende invloed kom van die teologiese mensbeskouing. My vroeëre verwysing na die erfsonde was al 'n beweging in hierdie rigting, maar hoe staan dit met die verdere gang van persoonlikheidsontwikkeling?

Ek wil u nog 'n geval kortliks beskryf, een wat ek as blote sielkundige moeilik bevredigend kan verklaar. Vanweë 'n tekortkoming in die betrokke geval van regspleging, is 'n egpaar wat albei alkoholisties was, toegelaat om 'n dogtertjie aan te neem. Die kind is liefdeloos behandel en verwaarloos. Van huislike opvoeding het niks gekom nie en sy het sonder toesig vryelik in Johannesburg se strate rondgedwaal. In haar omswerwinge het sy een Sondagmôre 'n gesing gehoor en gaan inloer by die plek waar dit vandaan gekom het. Dit was 'n sendingkerk met 'n blanke leraar. Hy het haar gesien, ingeroep en voor by hom laat sit. Hy het in Afrikaans gepreek en sy het alles gevolg. Toe sy na die diens tuis gekom

het, het sy aan haar pleegouers gesê dat sy in die kerk was en dat sy voortaan altyd sou kerk toe gaan. Haar omgewing tuis was sodanig dat, op sielkundige gronde alleen, vir haar toekoms net die slegste voorspel kon word. Die kind het egter normaal en psigies gesond ontwikkel, tot 'n waardige burgeres en 'n aktiewe lidmate van haar kerk, tot 'n vrou wat haar taak kon vervul as eggenote en moeder in 'n gelukkige gesin.

Hierdie geval kan verklaar word op grond van toeval wat die kind in ander kringe as die huislike die emosionele warmte en sekuriteit laat vind het wat nodig was vir haar persoonlikheidsontwikkeling. Ek sien dit egter as 'n geval waar God in sy genade ingegryp het en 'n ingrypende verandering in die binneste van die kind bewerkstellig het.

Die Calvinistiese sielkundige bely dat, ook i.v.m. persoonlikheidsontwikkeling, God alles beskik. Hy bestudeer die uitwerking van oorerwing en omgewing, maar besef ook dat hierdie dinge bepalend inwerk onder die beskikking, soms die toelating, van God. Verder aanvaar hy dat God ook werk in die binneste van die individuele mens en dat die mens in 'n direkte verhouding tot God staan. As die mens as persoonlikheid só gesien word, is daar ook sprake van verantwoordelikheid en aanspreeklikheid. Dan is die mens nie bloot produk van magte buite sy beheer nie. Dan word hy nie geleef, soos Freud dit stel nie, maar dan leef hy self sy lewe. Dan verwesenlik hy homself as kroon van die skepping.

P.U. vir C.H.O. D. J. W. STRÜMPFER.

VERWYSINGS.

Allport, G. W. (1937) **Personality; a psychological interpretation.** New York: Holt.

Hadley, J. M. (1958) **Clinical and counselling psychology.** New York: Knopf.

Kuypers, A. (1953) **Inleiding in de zielkunde.** Kampen: Kok.

Pasch, G. B. S. (1960) **Geloof en geloofskrag.** **Die Kerkblad**, Jaarg. 61, Nr. 1536, pp. 3-5, 15.

Waterink, J. (1941a) **Ons zieleleven.** Wageningen: Zomer & Keuning.

Waterink, J. (1941b) **Puberteit.** Wageningen: Zomer & Keuning.
